

BLIJF ALERT
BEWUST VEILIG

Handreiking

VEILIG WERKEN BIJ DE INZET VAN NOODMAATREGELEN

Succesfactoren en aandachtspunten voor een goede implementatie

WIKI
NOODMAATREGELEN

Inhoud

Inleiding 3
- Achtergrond en behoefte 3
- Doel handreiking 3
- Doelgroep 3

Raamwerk op hoofdlijnen 4
- Wet en regelgeving 4
- Beleid & toezicht 5
- Planvorming 5
- Communicatie 8
- Uitvoering 8
- Evaluatie & documentatie 9

Waar lopen we in de praktijk tegen aan? 11
- Succesfactoren & aandachtspunten 11

De gouden aanbevelingen voor veilig werken 13

Nieuwe energie 14

Colofon

Auteur
Ulrich Förster | Deltares | ulrich.forster@deltares.nl

Met medewerking van de werkgroep Wiki Noodmaatregelen, in het bijzonder:
Leo van Nieuwenhuizen | Waterschap Rijn & IJssel
Niels Robbemont | Waterschap Hollandse Delta
Peter Boone | Waterschap Vallei & Veluwe
Jan van der Zanden | Waterschap Aa & Maas
Anco van den Heuvel | Rijkswaterstaat
Eric Huijskes | Huijskes Advies / Wiki Noodmaatregelen

November 2019

Beelden
https://beeldbank.rws.nl, Rijkswaterstaat
stock.adobe.com

Inleiding

Achtergrond en behoefte

Noodmaatregelen zijn maatregelen die men treft om een dreigende ramp alsnog te keren en/of de gevolgen zoveel mogelijk te beperken. Bij de inzet van noodmaatregelen langs en op waterkeringen is veilig werken van cruciaal belang. Bijzonder gevaarlijk is bijvoorbeeld het werken langs en op het water bij sterke wind en golfaanval, omdat men hier makkelijk kan uitglijden, met de stroming kan worden meegetrokken en verdrinken. De ervaring leert echter dat zowel bij oefeningen als ook tijdens een calamiteit dit aspect onvoldoende aandacht krijgt en het daardoor niet altijd goed gaat. Tijdens een calamiteit worden werkzaamheden vaak met een bijzondere gedrevenheid en onder de hoge druk van de omstandigheden uitgevoerd. In zulke crisissituaties is veiligheid daarom nog uitdagender omdat er vaak ad hoc op situaties moet worden ingespeeld en vaak geen vooraf voor de desbetreffende locatie specifiek ontworpen c.q. voorgefabriceerde noodmaatregel beschikbaar is. Ook bevinden zich de uitvoerende personen daarbij in een stresssituatie waardoor sneller fouten kunnen optreden, overhaaste handelingen worden verricht en daardoor vaker ongelukken kunnen ontstaan. Een noodsituatie treedt zo zeldzaam op dat men hier gewoon niet voldoende bij stilstaat. De kans is dan ook groot dat veiligheidsregels/-voorschriften niet altijd op de juiste manier worden nageleefd en de vereiste middelen niet (volledig) worden gebruikt zoals dat onder dagelijkse, gestandaardiseerde omstandigheden voorgeschreven is. Incidenten moeten echter te allen tijde worden voorkomen, ook als er in vergelijkbare situaties eerder nog nooit iets is voorgevallen.

Het verhogen van het bewustzijn voor veilig werken bij de uitvoering, maar ook het oefenen ervan, is van groot belang. Dit vergt een cultuurverandering bij alle betrokkenen.

Persoonlijke veiligheid wordt vaak niet meegenomen in de overwegingen en wordt meer gezien als een bijproduct, omdat de kans op menselijke schade ten onrechte als klein wordt beschouwd. Sommige activiteiten - zoals bijvoorbeeld verkeersregeling - liggen ook vaak bij andere organisaties. Het ontbreekt dan aan duidelijke instructies en afspraken waar en door wie bepaalde beslissingen moeten worden genomen.

In sommige situaties werkt het ook niet volgens het boekje en moet je op de actuele omstandigheden inspelen. Maar dan neem je ook bewust de risico's. Op zo'n noodsituatie of calamiteit dien je echter ook voldoende voorbereid te zijn. Dit kan worden aangeleerd door zo'n situatie vaker in een praktijksituatie te oefenen en niet alleen op papier te doorlopen. Op het moment dat er nog bewuster met veiligheid wordt omgegaan zal het resultaat zijn dat zich nog minder (bijna) incidenten voordoen.

"Wij doen het toch altijd zo en er gebeurt toch sowieso niets"

"Als het niet kan zoals het moet, dan moet het maar zoals het kan!"

"Mensen in het veld onderschatten vaak de risico's van hun handelen"

"Veiligheid is niet vrijblijvend"

"Oh, sorry! Ik had het helemaal over het hoofd gezien"

Doel handreiking

"Een ongeluk zit in een klein hoekje"

Het veilig uitvoeren van noodmaatregelen bij waterkeringen tijdens een hoogwatersituatie dient meer aandacht te krijgen. Deze handreiking zou het gemeenschappelijk gedachtengoed weergeven en de lezer inspireren na te denken over veilig werken en hoe dat in verschillende situaties bereikt kan worden door bewust stil te staan bij risico's en eventuele beheersmaatregelen.

Doelgroep

Deze handreiking is van en voor de leden van de werkgroep Wiki Noodmaatregelen, dus voor alle partijen die hierbij aangesloten zijn. Het is de ambitie zowel leidinggevenden, beleidsadviseurs, keringspecialisten, calamiteitencoördinatoren als ook werkvoorbereiders bij waterkeringbeheerders te inspireren.

Raamwerk op hoofdlijnen

Veiligheid speelt op alle niveaus vanaf wet- en regelgeving, beleid en toezicht, over planvorming, communicatie, uitvoering tot en met de evaluatie en documentatie ervan. In het hierna volgende wordt het raamwerk op hoofdlijnen gepresenteerd.

Wet en regelgeving

Een van de belangrijkste wetten op het gebied van Veiligheid & Gezondheid (V&G) is de **Arbeidsomstandighedenwet (kort: Arbowet)** die van toepassing is op alle plaatsen waar arbeid wordt verricht. De Arbowet is een kaderwet die voorschriften en regels aan bedrijven oplegt met betrekking tot veiligheid op de werkvloer. De werkgever zorgt voor een beleid om de veiligheid en de gezondheid van de werknemers te garanderen. Gevaren moeten worden opgespoord en risico's worden beheerst.

Op basis van de Arbowet zijn ook bij Rijkswaterstaat en de waterschappen vele beleidsdocumenten voor routinewerk ontwikkeld. Centraal in het beleid staat daarbij de eigenverantwoordelijkheid van de medewerker voor veilig werken. De overheidsinstanties ondersteunen dit o.a. door de juiste persoonlijke beschermingsmiddelen (PBMs) en bedrijfshulpverlening (BHV) ter beschikking te stellen.

Voor routinematige werkzaamheden langs de weg of langs en op het water zijn in verband met inspecties en wegafzettingen in het kader van de Arbowet al vele veiligheidsinstructies opgesteld. De dijkbewaking is een bijzondere bedrijfsactiviteit. Hierbij worden vaak naast eigen medewerkers van de waterkeringbeheerder ook voor een deel ingehuurde personen en vrijwilligers ingezet. Ten aanzien van arbeidsomstandigheden wordt in dit geval geadviseerd om geen verschil te maken tussen eigen personeel, vrijwilligers en inhuurkrachten van de waterkeringbeheerder .

Wat betreft de wet- en regelgeving is naast de Arbowet ook de **Waterwet** van belang. Hier is een noodprocedureartikel opgenomen. Maar ook de zorgplicht is hier relevant, want je moet kunnen aantonen dat je altijd in control bent en de risico's kan beheersen.

In veel gevallen kan ook een **VCA certificering** relevant zijn, namelijk als werknemers in een risicovolle werkomgeving werken of waar werkzaamheden worden verricht die gevaar kunnen opleveren. VCA staat voor Veiligheid, Gezondheid en Milieu Checklist Aannemers. VCA zorgt ervoor dat zowel werkgevers als werknemers bewust zijn van de gevaren om zich heen. Een VCA certificaat geeft een duidelijke indicatie dat een bedrijf aan veiligheidseisen voldoet c.q. dat de werknemer op de hoogte is van de veiligheidsregelgeving. Wanneer je als medewerker of leidinggevende een VCA diploma hebt behaald ben je op de hoogte van relevante regelgeving op veiligheidsgebied. Je veiligheidsbewustzijn wordt hiermee vergroot en de kans dat je door onwetendheid betrokken zult zijn bij een ongeval wordt verkleind. Het hebben van een VCA diploma is niet wettelijk verplicht maar de regelgeving die behandeld wordt tijdens een VCA cursus is rechtstreeks afkomstig uit de wet. Zo heb je dus ook gelijk kennis van deze regelgeving en kun je hieraan voldoen. Is uw waterschap al VCA gecertificeerd?

vca

BLIJF ALERT BEWUST VEILIG

Beleid & toezicht

Iedere organisatie in Nederland is volgens de Arbowet verplicht een Arbobeleid / te voeren, gericht op het steeds verder verbeteren van de arbeidsomstandigheden. Het beleid van een organisatie moet daarop gericht zijn om optimale voorwaarden te scheppen voor veiligheid, gezondheid en welzijn van de medewerkers. Veilige arbeidsomstandigheden bij het uitvoeren van noodmaatregelen moeten daarom ook een essentieel onderdeel zijn van het totale bedrijfsbeleid om bij het uitvoeren van de werkzaamheden voldoende bescherming te bieden zodat ongevallen en arbeidsgerelateerd uitval worden voorkomen.

De werkgever is wettelijk verplicht om voor een veilige en gezonde werkomgeving te zorgen en zich bij de toepassing van de VGM-wetgeving te laten ondersteunen door deskundige personen (VGM staat voor Veiligheid Gezondheid en Milieu). Op het gebied van preventie (voorkomen van onveiligheid en ongevallen) moet een werkgever er voor zorgen dat er vooral voor reguliere werkzaamheden één of meer deskundige werknemers zijn aangesteld als preventiemedewerkers. KAM adviseurs (KAM staat voor Kwaliteit, Arbo en Milieu) kunnen dan worden geraadpleegd om helder te krijgen wat nodig is. Daarnaast moet de werkgever een beroep doen op externe bijstand als er binnen het bedrijf onvoldoende deskundigheid beschikbaar is.

Maar ook van de werknemer zelf wordt verwacht dat hij zijn gezond verstand gebruikt en geen onveilige situaties veroorzaakt. De werkgever (leidinggevende) geeft aanwijzingen, verstrekt middelen en heeft de taak om toezicht te houden op de naleving van de wetten en regels. Bovendien heeft de werkgever de plicht om risico's voor anderen te vermijden. Veilig werken betreft niet alleen de eigen medewerkers van een organisatie. De werkgever moet ook voldoende maatregelen nemen ter bescherming van de werknemers van andere werkgevers die zich op de werkplek bevinden, maar ook van uitzendkrachten, bezoekers, overige aanwezigen en omwonenden. Dit betreft dus ook aannemers en vrijwilligers, die in een noodsituatie worden ingezet. De organisatie is voor de veiligheid van allen verantwoordelijk die voor deze organisatie werkzaamheden verrichten.

"Voordat wij mensen tijdens een hoogwatersituatie op pad sturen hebben we al goed nagedacht over de risico's die die mensen lopen. Onze dijkwachten rijden en lopen over de dijk en moeten dus goed zichtbaar zijn. Tevens dienen zij herkenbaar te zijn voor de omgeving zodat de bewoners het gevoel krijgen dat de dijkveiligheid is gewaarborgd."

Hans Knotter | coördinator hoogwaterbestrijding van waterschap Rivierenland

Middelen dienen voldoende beschikbaar te zijn en juist onder deze bijzondere omstandigheden, die vaak afwijken van het dagelijkse werk, moet er extra aandacht zijn voor veiligheid.

Planvorming

Ongeveer 80% van alle ongevallen wordt veroorzaakt door menselijke handelingen. Voordat je überhaupt begint met het uitvoeren van noodmaatregelen moet je daarom eerst weten wat er nodig is en hoe je zo veilig mogelijk te werk kan gaan. Van belang is dat je de risico's in je werk inzichtelijk maakt en dat je weet hoe jij deze kunt beheersen. Voor het identificeren van gevaren, risicobeoordeling en vaststelling van beheersmaatregelen is een zogenaamde Risicoinventarisatie & Evaluatie (RI&E) / van belang. Doel van zo'n RI&E is het inzicht krijgen in de risico's om deze vervolgens bekend te maken en deze risico's zo veel als mogelijk weg te nemen of tenminste te beheersen.

Voor het opstellen van een RI&E kan men een risicoinventarisatie laten uitvoeren door twee of meer ervaringsdeskundigen met kennis van beheer, onderhoud en uitvoering samen met een veiligheidsdeskundige en een adviseur op het gebied van KAM. De risicoanalyse bestaat uit de volgende fasen:

- Voorstelling van de werkomstandigheden (bezoek aan een dijkvak)
- Gevarenidentificatie
- Risicoschatting

De RI&E wordt vooral gebruikt om arbeidsomstandigheden bij redelijk vaststaande situaties en werkplekken te inventariseren. Door het maken van een risico-evaluatie kunnen in de koude fase risico's op een gestructureerde wijze worden herkend en kunnen beheersmaatregelen in procedures worden verwerkt. In de risico-evaluatie wordt voor de geconstateerde risico's de kans van optreden ingeschat door het bepalen van een aanvaardbaarheidsgrens en het toetsen aan deze aanvaardbaarheidsgrens.

Daarna wordt voor elk risico een aantal mogelijke beheersmaatregelen/oplossingen bedacht en dan met ervaringsdeskundigen en verantwoordelijken van de dijkwachtorganisatie de meest passende oplossing gekozen. Gekoppeld aan die risico's moeten beheersmaatregelen worden getroffen, die in instructies per rol dienen te worden vertaald. Op basis hiervan komen ook restrisico's naar voren die je overhoudt als alle beheersmaatregelen getroffen zijn. Uit deze restrisico's volgt dan welke **Persoonlijke Beschermingsmiddelen (PBMs)** vereist zijn.

Persoonlijk Beschermingsmiddel (PBM)

En PBM is een uitrustingsstuk of middel dat bestemd is om door een persoon gedragen of vastgehouden te worden. Een PBM dient als bescherming tegen één of meerdere gevaren die een bedreiging voor de gezondheid of veiligheid van deze persoon kunnen vormen.

Om inzicht te krijgen in de benodigde middelen per rol is het raadzaam een risico matrix op te stellen met daarin gekoppeld de noodzakelijke middelen / PBM's. In zo'n matrix dient rekening te worden gehouden met verschillende rollen en betrokkenen, zoals:

- medewerkers die vanuit hun functie reeds beschikken over PBM's of daar direct toegang toe hebben;
- medewerkers die in hun rol specifieke taken in het veld moeten vervullenen geen standaard PBM uitrusting hebben;
- vrijwilligers
- overige in te zetten externe personen / bedrijven, zoals aannemers, experts en observatoren. Deze moeten normaal gesproken over eigen middelen beschikken, maar hiervoor dienen in ieder geval ook extra middelen achter de hand te worden gehouden.

Als regel zou moeten gelden dat iedereen die buiten de kantooromgeving werkzaamheden verricht, voor die rol over geschikte veiligheidsmiddelen moet beschikken en deze ook verplicht te gebruiken.

Door handelingen en werkmethoden te standaardiseren en gebruik te maken van vaste duidelijke veiligheidsinstructies kunnen werkprocessen veilig en verantwoord worden uitgevoerd. Door middel van een plan van aanpak worden deze risico's dan beheersbaar gemaakt.

Bij de uitvoering van een noodmaatregel worden echter ook nieuwe taken of werkzaamheden met een verhoogd risico uitgevoerd terwijl hiervoor nog geen gestandaardiseerde werkprocesdures of werkinstructies zijn opgesteld. In dat geval voert men een **Taak Risico Analyse (TRA)** uit. De TRA wordt uitgevoerd om voor bijzondere of afwijkende werkzaamheden en incidentele handelingen tijdig de verwachte risico's te inventariseren, te analyseren en ervoor te zorgen dat de risico's beperkt en beheerst worden zodat veilige mogelijke arbeidsomstandigheden worden gecreëerd.

Een hoogwater, en in het bijzonder een stortvloed (Engels: "flash flood"), is zo'n een buitengewone situatie, die een snelle actie, hoge concentratie en veel verantwoording vereist. Bij het uitvoeren van noodmaatregelen werk je in het algemeen ook onder bijzondere weersomstandigheden (kou, hitte, onweer, wind, sneeuw, ijzel en duisternis). Tijdsdruk, donkerheid, nachtdienst, overwerk en te korte rustfases, maar ook eigen angsten en die van getroffen burgers veroorzaken bij de uit te voeren activiteiten veel stress. Tijdens werken buiten reguliere werktijden kan oververmoeidheid en verminderde alertheid ontstaan. Dit vormt een extra belasting voor alle betrokkenen.

Breng de risico's al vooraf een calamiteit (dus in de "koude" fase) in beeld met een Taak Risico Analyse. Het is de bedoeling dat voor elke afwijkende taak die risico's met zich meebrengt een afzonderlijke TRA wordt opgesteld. Elke arbeidsomstandigheid en elke handeling heeft namelijk specifieke eigenschappen. Daarom is een Taak Risico Analyse gericht op een taak of een handeling.

Daarnaast wordt de TRA in de praktijk ook gebruikt om procedures en maatregelen die reeds zijn toegepast te toetsen op veiligheid. Zo kunnen doormiddel van een gestructureerde aanpak afwijkingen en risico's op de werkplek en in de werkmethodes in kaart worden gebracht. Nadat een TRA is uitgevoerd wordt deze op een overzichtelijke wijze gearchiveerd.

Vervolgens kunnen door middel van een plan van aanpak nieuwe beheersmaatregelen worden geïmplementeerd om de veiligheid te bevorderen. Deze dienen zowel in de calamiteiten- en aanvalsplannen te worden opgenomen als ook in de OTO-plannen (OTO staat voor Opleiding, Training, Oefening) te worden behandeld. Aanvalsplannen worden voor een bepaald object of een mogelijke gebeurtenis gemaakt en bevatten tot in details alle gegevens die voor een veilig en doelmatig optreden nodig zijn.

Taak Risico Analyse (TRA)

Een Taak Risico Analyse (TRA) bestaat uit een aantal stappen

Stap 1: vaststellen van de taak

De eerste stap is het vaststellen wat de aard van het werk is. Daarbij wordt ook gekeken naar de arbeidsomstandigheden (werkplek en omgeving waar het werk wordt uitgevoerd), de complexiteit van het werk en de condities waaronder het werk moet worden verricht.

Stap 2: bepalen van alle risico's

Bepalen en inventariseren van de reeds aanwezige risico's en van de risico's die kunnen ontstaan tijdens het uitvoeren van de werkzaamheden. Het is belangrijk dat ook de nieuwe (verwachte) risico's in kaart worden gebracht zodat een volledige TRA ontstaat.

Stap 3: beheersbaar maken van risico's

In vele gevallen kunnen risico's niet volledig worden weggenomen. Door geschikte maatregelen c.q. beschermingsmiddelen kunnen de risico's die men loopt wel beheersbaar worden gemaakt zodat men van aanvaardbare risico's kan spreken.

Stap 4: werkvoorbereiding

Bij de technische werkvoorbereiding worden soort en volgorde van de vereiste werkzaamheden en handelingen in kaart gebracht. Daarbij wordt gekeken naar de meest efficiënte (en economisch verantwoorde) manier van werken en naar het materieel (machines en werktuigen) en materiaal dat wordt ingezet bij het uitvoeren van de taak. Hiervoor gebruikt men technische informatie, tekeningen, procedures en specificaties.

Bij de arbeidskundige werkvoorbereiding kijkt men naar de manier waarop het werk voor de werknemers zo goed en zo veilig mogelijk uitgevoerd kan worden. Hierbij wordt rekening gehouden met de beperkingen en de werkbelasting waar de werknemers mee te maken krijgen die deze taken moeten uitvoeren. Ook wordt een overzicht gemaakt van de werknemers die de werkzaamheden op basis van opleiding en ervaring het beste kunnen uitvoeren. De werkzaamheden dienen zo goed mogelijk zijn afgestemd op de capaciteiten van de mens zo dat deze geen risico vormen voor veiligheid, gezondheid en welzijn.

Stap 5: opstellen en uitwerken van een TRA

Hierbij is het van belang dat werknemers met verschillende expertise worden betrokken. Dit geldt voor de werknemers die verantwoordelijk zijn voor de werkvoorbereiding, planning en de aansturing van de uitvoerende werknemers, maar vooral voor alle werknemers die de beoogde taak gaan uitvoeren. Door in teamverband een TRA op te stellen kan men een taak van verschillende kanten beoordelen kan de analyse zo breed mogelijk worden uitgevoerd en kunnen alle veiligheidsaspecten in kaart worden gebracht. Vervolgens wordt een werkprocedure opgesteld.

"De ambities van de Environment Agency omtrent veiligheid, gezondheid en welzijn zijn ontstaan en hebben zich verder ontwikkeld in de loop van het bestaan van de organisatie. Van het zich committeren aan de naleving van de wet, tot het streven om geen verwondingen op te lopen, tot onze huidige ambitie dat werken voor de Environment Agency jouw gezondheid en welzijn gaat verbeteren. Onze prestatie maatstaven en processen hebben zich ook met onze cultuur en onze ambities ontwikkeld, in het bijzonder onze benaderingen van gezondheid en welzijn, inclusieve het onlangs starten om ook naar de emotionele behoeftes van ons personeel bij gebeurtenissen te kijken.

Terwijl we geenszins perfect zijn en nog steeds veel van andere organisaties moeten leren (een van onze VGM Waarden en Verplichtingen is "neem de tijd om met elkaar te delen, naar elkaar te luisteren en van elkaar te leren"), zien we een verschuiving van de focus van veilig werken en gezond blijven in ons dagelijks werk naar een nadruk op veilig werken en gezond blijven tijdens incidenten.

De constante factor in deze tocht was altijd positief, vasthoudend, zichtbaar en oprecht senior management leiderschap. Dit bevat consistent en herhaald aan de orde stellen van veilig en gezond blijven tijdens incidenten – een van onze verklaarde strategische doelen is om bij elk incident ervoor in te staan dat onze mobiele eenheden veilig en gezond blijven."

James Royston | Environment Agency

Communicatie

Het is van belang dat de **TRA en de daaruit resulterende werkinstructies ook worden gecommuniceerd met alle betrokken medewerkers**. Dit houdt in dat zowel de uitvoerende medewerkers als ook de leidinggevenden op de hoogte moeten worden gebracht. De communicatie dient gestructureerd plaats te vinden. Dit kan bijvoorbeeld in een kick-off meeting / die plaatsvind voordat de werkzaamheden beginnen. Tijdens de **kick-off meeting** zal aandacht besteed moeten worden aan de uit te voeren werkzaamheden en de risico's die daarbij aan de orde komen. Verder dienen de beheersmaatregelen en de persoonlijke beschermingsmiddelen die vereist zijn te worden benoemd.

Uitvoering

Als alle werknemers op de hoogte zijn van de taken die uitgevoerd moeten worden en de risico's die daarbij aan de orde komen evenals de beheersmaatregelen dan kan het werk beginnen.

Bij alle werkinstructies betreffende het uitvoeren van noodmaatregelen moet vooraan staan dat we na de uitvoering allemaal weer veilig thuis komen. Daarom moet hier ook expliciet aandacht worden besteed aan het aspect veilig werken. Bij de uitvoering is altijd sprake van een **gedeelde verantwoordelijkheid van leidinggevende en opdrachtnemer**. Jij gaat buiten niet zo maar van start zonder dit vooraf met elkaar af te spreken. Ook ga je altijd met zijn tweeën of met meer mensen op stap. Jij laat nooit een collega alleen.

Door duidelijke werkinstructies te verstrekken kan een werknemer op een schriftelijk document terugvallen en de werkzaamheden gestructureerd uitvoeren. Daarbij dient de werknemer echter verantwoordelijk te zijn voor de taken die hij of zijn uitvoert. De werknemer dient deze taken conform de veiligheidsvoorschriften uit te voeren en daarbij geen gevaar te veroorzaken voor zichzelf of anderen. Ook dient de werknemer onveilige situaties te melden en eventueel de aard van de onveilige situatie weg te nemen indien dit veilig kan gedaan worden zonder een gevaar of extra risico's te veroorzaken. Leidinggevenden zullen werknemers controleren tijdens de uitvoering van de werkzaamheden. Daarbij dient ook aandacht te worden besteed aan het naleven van de veiligheidsvoorschriften.

Algemene veiligheidsaspecten betreffen het werken langs de weg, op en langs het water en het werken onder bijzondere omstandigheden. Het betreft aspecten zoals struikelen uitglijden, vallen, af- en onderkoeling, verdrinking en het gebruik en onderhoud van PBMs. Maar ook hygiëne speelt een belangrijke rol, met name als bij een hoogwater kadavers in het water liggen en gevaarlijke stoffen vrijkomen. Een ander vaak onderbelicht aspect is de fysieke en psychische belasting van de ingezette medewerkers en de juiste omgang met de betroffen bevolking. Maar ook het juiste optreden tegenover passanten, in het bijzonder bij ramptoerisme, vraagt een bijzondere scholing.

Bij de uitvoering van de werkzaamheden dient vooraf altijd eerst overeenstemming over de te nemen stappen te worden bereikt. Dan pas kan men aan de slag gaan. Er is echter ook ruimte voor reflectie nodig. Dit moet men

ook terug laten komen in de oefendoelen. Voordat een werknemer aan de slag gaat dient hij zelf een **Laatste Minuut Risico Analyse (LMRA)** uit te voeren, wat betekent dat hij eerst dient na te denken en zich zekerheid te verschaffen dat het veilig is voordat hij iets doet.

Een LMRA is een korte risicobeoordeling die in de zogenaamde “warme” fase (de echte calamiteitenfase) wordt uitgevoerd door diegene die de werkzaamheden daadwerkelijk gaat verrichten, vlak vóór betreden van een gebied en/of aanvang van werkzaamheden. Door deze laatste check wordt gecontroleerd of alle risico’s zijn onderkend en afdoende beheersmaatregelen zijn genomen. Het gaat erom dat mensen vlak voor dat ze met het uitvoeren van de taak beginnen, nadenken over de risico’s, deze wegnemen of aanvaardbaar maken. Ondanks alle voorzorgmaatregelen in de vorm van Taak Risico Analyses (TRA’s), procedures, werkinstructies en werkvergunningen kunnen risico’s over het hoofd gezien zijn. Ook kan op elk moment de situatie veranderen, waardoor andere risico’s geïntroduceerd worden. De risico’s kunnen voortkomen uit de werkzaamheden zelf, de werkplek, de werkomgeving, de werkcondities, de werkcomplexiteit en de milieuaspecten en kunnen per seconde veranderen. Een LMRA moet dus ook na een korte werkonderbreking en/of een voorval worden uitgevoerd, maar hoeft niet te worden vastgelegd. Wel is het zinvol om als geheugensteun een checklist te gebruiken.

Ook in het **aanvalsplan** dient altijd aandacht te worden besteed aan een LMRA, aan locatie-specifieke omstandigheden, zoals weer, terrein en bereikbaarheid, als ook aan beschikbare mankracht en de staat van materieel en materialen.

Een Laatste Minuut Risico Analyse (LMRA) wordt in drie stappen doorlopen

Stap 1: Beoordelen van de risico’s

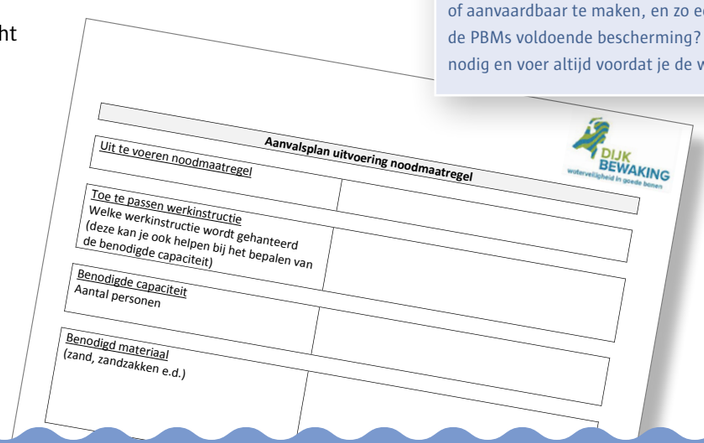
Ga niet beginnen met het werk als de risico’s naar je oordeel niet aanvaardbaar zijn. Wat is mijn taak? Welke risico’s zijn er bij het uitvoeren van de werkzaamheden, ondanks alle voorzorgsmaatregelen, nóg aanwezig? Vraag je zelf af wat je tijdens het uitvoeren van de taak kan overkomen. Wat is het potentiële effect en wat is de kans dat dit effect zich voordoet?

Stap 2: Bepalen van de maatregelen in overleg met de opdrachtgever/leidinggevende

Meldt de geïdentificeerde risico’s aan de opdrachtgever/leidinggevende en overleg welke maatregelen kunnen worden genomen om de nog aanwezige risico’s zoveel mogelijk te beperken en daardoor aanvaardbaar te maken.

Stap 3: Neem actie voor het veilig (laten) uitvoeren van de maatregelen

Voer de betreffende maatregelen uit, die nodig zijn om de nog aanwezige risico’s te beperken of aanvaardbaar te maken, en zo een veilige uitvoering van je taak mogelijk te maken. Bieden de PBMs voldoende bescherming? Weet men waar ik werkzaam ben? Vraag om hulp indien nodig en voer altijd voordat je de werkplek verlaat een laatste check uit.

Aanvalsplan uitvoering noodmaatregel

DIJK BEWAKING

Uit te voeren noodmaatregel

Toe te passen werkinstructie
Welke werkinstructie wordt gehanteerd
(deze kan je ook helpen bij het bepalen van de benodigde capaciteit)

Benodigde capaciteit
Aantal personen

Benodigd materiaal
(zand, zandzakken e.d.)

Evaluatie & documentatie

Als de taak is afgerond dient deze te worden geëvalueerd. Het is belangrijk dat **bij de evaluatie alle betrokkenen aanwezig zijn**, dus ook leidinggevenden en veiligheidsdeskundigen om een zo goed mogelijk beeld te krijgen.

Daarbij dient te worden nagegaan of het werk is uitgevoerd conform de voorschriften en de werkinstructie(s). Men zal ook moeten bespreken of er mogelijke onvoorziene omstandigheden zijn voorgekomen die een verhoogd veiligheidsrisico met zich meebrachten. Als er ongevallen of bijna ongevallen zijn geweest dienen deze eveneens in de evaluatie te worden besproken. Daarbij wordt ook aangegeven hoe men met de geconstateerde problemen is omgegaan en hoe men deze in de toekomst kan voorkomen.

Ook dient er aandacht te worden besteed aan de **documentatie van de TRA**. De TRA dient goed te worden opgeslagen en de informatie die uit de evaluatie naar voren komt dient hierin te worden meegenomen. Voor de toekomst is het belangrijk dat een TRA makkelijk en snel kan worden gevonden voor het geval dat er weer vergelijkbare werkzaamheden of taken moeten worden uitgevoerd. Daarom moet een TRA op een centraal punt worden opgeslagen en beheerd.

Uit de evaluaties van trainingen, oefeningen en calamiteiten zal worden bezien of de dijkwacht en de andere uitvoerende personen voldoende zijn toegerust om hun taken te kunnen verrichten. Hieruit kan de noodzaak naar voren komen om wijzigingen aan te brengen op het vlak van Arbobeleid of kennis en kunde i.v.m. gezondheid en veiligheid. De evaluaties kunnen ook worden gebruikt om specifieke gebiedsgebonden risico’s te herkennen en vervolgens te beheersen.

Analoog aan de kwaliteitscirkel van Demming is het van belang om invulling te geven aan de Plan – Do – Check – Act. Veilig werken omvat dus de volgende aspecten:

1. **Inventarisatie van risico's**
2. **Komen tot een classificatie**
3. **Vaststellen van (preventieve) maatregelen**
4. **Implementatie**
5. **Evaluatie**

Personen die worden ingezet binnen de dijkwacht en bij de uitvoering van noodmaatregelen moeten goed geïnstrueerd en getraind zijn om risico's te onderkennen en de hun toebedeelde middelen adequaat in te kunnen zetten. Een goede implementatie van veilig werken vindt echter pas plaats wanneer de mensen die volgens de regels en procedures moeten werken er ook volledig van op de hoogte zijn en erachter staan. Dit vergt ook een cultuuromslag.

Op de site van A&O Waterschappen is al veel informatie over veilig werken te vinden. Kijk bijvoorbeeld onder:

https://www.aenowaterschappen.nl

Checklist

- Arbowet en Waterwet
- Arbobeleid
- VCA certificering
- Risicoinventarisatie & Evaluatie (RI&E)
- Persoonlijke Beschermingsmiddelen (PBMs)
- Taak Risico Analyse (TRA)
- TRA en daaruit resulterende werkinstructies met alle medewerkers communiceren
- Gedeelde verantwoordelijkheid leidinggevende en opdrachtnemer bij uitvoering noodmaatregelen
- Laatste Minuut Risico Analyse (LMRA)
- Veilig werken als onderdeel in het aanvalsplan opnemen
- Evaluatie door alle betrokkenen
- Goede documentatie en archivering van de TRA

Waar lopen we in de praktijk tegen aan?

Succesfactoren & aandachtspunten

Idealiter is het hierboven beschreven theoretische kader al bij u geïmplementeerd. In interviews zijn we echter tegen de volgende dingen aangelopen, die terug te voeren zijn op ervaring, bedrijfscultuur en praktijk.

Ervaringen zoals in Engeland en Duitsland leren ons dat een incident tijdens een crisis zo veel aandacht vraagt dat de inzet van noodmaatregelen dreigt te mislukken. Het vergt de inzet van 3 à 10 mensen om een in nood verkerende of gewonde persoon te helpen. Deze kunnen dan niet de eigenlijk beoogde werkzaamheden uitvoeren. In Nederland wordt bij oefeningen vaak slordig omgegaan met het gebruik van PBMs en het volgen van veiligheidsmaatregelen. Ook wordt erop slecht toezicht gehouden. Men is zich er niet voldoende van bewust dat de oefening ertoe dient om routinehandelingen aan te leren. Het ontbreekt vaak aan inzicht dat men in een denkbeeldig crisissituatie acteert en zich ook desbetreffend dient op te stellen. Ook lijkt het onderwerp Veiligheid & Gezondheid wel op papier goed uitgewerkt te zijn, maar blijkt dat men mensen in de praktijk toch vaak hierop moet wijzen. Dijkwachters hebben hun PBMs vaak mee in de auto en zij krijgen ook een briefing met instructies, maar er wordt niet goed geoefend hoe je hiermee dient om te gaan. Vaak wordt dan vergeten een helm of een veiligheidshesje te dragen, omdat men niet gewend is dit dagelijks te dragen. Dit is een cultuurverschil met aannemers, die in principe goed geschoold en VCA-gecertificeerd zijn. Bij sommige bedrijven zoals bijvoorbeeld in de olie-industrie kan het niet volgen van een voorschrift zelfs reden zijn voor ontslag. Het gebruik van PBMs moet daarom als een vanzelfsprekend iets worden aangezien.

Als je onder slechte condities werk moet uitvoeren dat je anders niet vaak hebt gedaan en waar weinig routine in zit, kunnen snel fouten ontstaan. Als men zelf niet actie aan een oefening deelneemt maar observeert vallen je vaker dingen op die niet goed gaan in verband met veiligheid. Je ziet dan vaak dingen gebeuren waar je normaal niet bij stilstaat als je zelf bij de uitvoering betrokken bent. Zo komt het voor dat observatoren over een tijdelijke noodconstructie of bressluiting lopen, ook zijn deze soort constructies beslist niet veilig.

Bovendien worden oefeningen vaak niet volledig van begin tot einde doorlopen. Vele oefeningen worden alleen papier gedaan en niet onder praktijkomstandigheden. De oefeningen eindigen vaak op het moment dat de noodmaatregel eigenlijk zou worden uitgevoerd of bepaalde handelingen worden niet correct of volledig doorgezet, omdat men het als te moeilijk acht om de maatregel daarna weer demonteren.

Er is dus nog een duidelijke cultuuromslag nodig.

> “Iedere veiligheidsregio heeft beleid en plannen met betrekking tot veilig werken waarin duidelijk is hoe en waarom zaken gedaan worden. Bij de brandweer word je continu getraind op mogelijke incidenten die je mee kunt maken. Hiervoor zijn er zowel theoretische als ook praktische trainingen. Ook zijn er protocollen en checklists waaraan je jezelf dient te houden om veilig te werken. In het brandweer vak moet je weleens bewust risico’s nemen, maar daar wordt vooraf wel over nagedacht. Je wilt jezelf zo min mogelijk in gevaar brengen, oftewel het moeten aanvaardbare risico’s zijn. Door training en voorlichting wordt ervoor gezorgd dat ‘veiligheid’ voorop staat, ofwel STOP EN DENK NA!!! ”
>
> **Jan van der Zanden** | Vrijwilliger bij de Brandweer van Veiligheidsregio Brabant-Noord

De oorzaken van onveilige situaties en handelingen liggen dus zowel in persoonsgebonden als ook in taakgebonden factoren. Persoonsgebonden factoren hebben te maken met de kennis en ervaring van de uitvoerende personen, maar ook met hun eigen motivatie en hun aandacht voor het werk. De taakgebonden factoren betreffen zowel het toezicht op het werk, de toegepaste werkmethode, de beschikbare tijd als ook de onderhoudstoestand en beschikbaarheid van benodigde gereedschap.

De ongevallenpreventie moet zich daarom richten op de mens en de interactie met organisatie, omgeving en techniek (uitrusting).

De medewerkers moeten over voldoende kennis beschikken en vaardigheden door training en oefeningen aanleren, maar er moet ook worden stilgestaan bij het gedrag van een persoon. Hoe gaat deze persoon bijvoorbeeld met een stresssituatie om, is deze voldoende gemotiveerd en heeft deze voldoende aandacht voor het werk of is deze persoon afgeleid omdat hij met zijn gedachten bij zijn eigen huis en gezin is, die op dit moment ook in een bedreigende situatie verkeert?

De organisatie zelf dient voldoende toezicht op de correcte uitvoering te houden en eenduidige werkmethoden beschikbaar te stellen. Verder dient met omgevingsinvloeden en de inrichting van de omgeving rekening te worden gehouden. Wat betreft techniek dient ervoor zorg te worden gedragen dat het toegepaste materiaal en materieel in goede staat verkeert en CE gecertificeerd is. CE staat hierbij voor Conformité Européenne, wat zoveel betekent als in overeenstemming met de Europese regelgeving.

Aan de hand van interviews en een workshop zijn de behoeftes geïnventariseerd en succesfactoren en aandachtspunten expliciet gemaakt.

De capaciteit aan menskracht is in het bijzonder in noodsituaties heel schaars. Daarom moet goed voor het welzijn en de goede gezondheid van de mensen worden gezorgd.

Succesfactor / Aandachtspunt / Behoefte	Onderbouwing
VCA certificering van alle waterschappen	Verbetering van bewustwording voor veiligheid
Minimale basiseisen benoemen en vuistregels met hoeveelheden en maximaal toelaatbare belasting aangeven	Duidelijkheid geven waaraan minimaal moet worden voldaan. Hiervoor ook de KAM adviseur raadplegen.
Basis checklist opstellen waaraan je in bepaalde situaties moet denken	Onder welke omstandigheden moet je wel of niet aanvullende veiligheidsmaatregelen nemen?
Uniforme gedragscode handhaven. Spreek mensen op verkeerd gedrag aan.	Iedereen moet duidelijk zijn dat veiligheid niet vrijblijvend is.
Veiligheid zit in het goed getraind zijn in de koude fase. Vaardigheden verbeteren en standaardiseren.	Er kunnen snel fouten worden gemaakt en ongelukken gebeuren als je onder slechte condities werk moet uitvoeren waar weinig routine in zit.

“We zijn er gezond en ongedeerd gearriveerd.

Laten we ons uiterste best doen om de klus ook gezond en ongedeerd weer te kunnen verlaten!”

Iedereen dient te beseffen dat noodmaatregelen per definitie in een potentieel onveilige situatie worden geplaatst. Dingen die onder kantooromstandigheden vaak vanzelfsprekend zijn, moeten in noodsituaties beter nog eens extra worden benoemd. Om die reden is het noodzakelijk om eigenlijk een soort “dubbele veiligheid” na te streven. Laat daarom altijd vooraf in de koude fase ook een veiligheidsdeskundige meedenken!

Verder dient er in het aanvalsplan meer aandacht te worden besteed aan veilig werken. Dit geldt ook voor de bereikbaarheid en toegankelijkheid van het desbetreffende gebied, de in dit gebied aanwezige ondergrond en de in te zetten materialen en het materieel.

Ook moet er duidelijk over zijn waar ieders mandaat ligt. Wie mag bijvoorbeeld het werk stilzetten?

Wijs een veiligheidspersoon aan

Het is aan te bevelen om tijdens oefeningen, maar ook tijdens de uitvoering van noodmaatregelen een veiligheidsexpert de leiding te laten nemen, om goed toezicht op de veiligheid te houden, navenant te reageren met de juiste maatregelen en zelfs het werk stil te leggen. Deze persoon mag dan ook niet meehelpen bij de uitvoering van de noodmaatregelen.

Tijdens de uitvoering van noodmaatregelen is er mee rekening te houden dat passanten uit nieuwsgierigheid te dicht bij de uitvoerende werkzaamheden komen en de werkzaamheden hinderen of zelf in onveilige situaties terecht kunnen komen.

Ook voelen zich passanten gestoord omdat ze niet hun routinematig gebruikte routes kunnen volgen. In extreme gevallen kunnen rampentoeristen ook de hulpkrachten attaqueren en de werkzaamheden zelfs saboteren.

Bij het uitvoeren van noodmaatregelen kun je te maken krijgen met agressie en geweld. Agressief gedrag kan (grote) invloed hebben op de uitvoering van je werkzaamheden. Daarnaast kun je agressie en geweld, in welke vorm dan ook, als traumatisch ervaren. Besef dat je nooit op alles voorbereid kunt zijn. Soms kun je niet voorkomen dat geweld tegen je gebruikt wordt of dat je geweld, dat tegen anderen gericht is, kunt voorkomen.

BLIJF ALERT BEWUST VEILIG

De gouden aanbevelingen voor veilig werken

Cultuuromslag

Verifieer of je PBMs in voldoende mate beschikbaar hebt en hou toezicht op het daadwerkelijke gebruik ervan

Schaf veiligheidsmiddelen in voldoende hoeveelheden aan en stel deze aan iedereen beschikbaar.

Zorg ervoor dat jouw organisatie 'Veilig werken" goed onder de aandacht heeft

Veilig werken dient telkens terug te komen op de agenda, zowel tijdens algemene overleggen als tijdens oefeningen.

Zorg ervoor dat veiligheid bij het aanbrengen van noodmaatregelen zowel in werkinstructies als aanvalsplannen wordt meegenomen

Verhoog het bewustzijn binnen je organisatie dat het toegestaan is te stoppen met werken als dit niet meer verantwoord is

Bij wie ligt de eindverantwoordelijkheid? Bij de groepsleider of bij de persoon die in een noodsituatie nog durft werkzaamheden uit te voeren? Wanneer vind je het onveilig om je medewerkers nog op pad te sturen? Als medewerker ben jij ook verantwoordelijkheid voor je eigen veiligheid. Gewoon stoppen is ook een toegestane actie en "Nee" is ook een antwoord die je mag geven.

Praktijk

Breng de risico's per type calamiteit vooraf in beeld

Doe dit met een Risico Inventarisatie & Evaluatie alsmede een Taak Risico Analyse.

Tref maatregelen en stel een duidelijke veiligheidsinstructie per rol op

Neem hierbij vuistregels en getalswaarden op zodat risico's als gevolg van overbelasting worden vermeden.

Wijs een veiligheidspersoon aan

Deze veiligheidspersoon is bij de uitvoering van de maatregel niet zelf actief, maar houdt toezicht op het volgen van de veiligheidsvoorschriften, houdt de situatie in de gaten en grijpt desnoods in. Deze spreekt personen op hun gedrag aan en stuurt deze desnoods van de locatie weg en mag in het uiterste geval ook de bedoening stilleggen.

Doe altijd een Laatste Minuut Risico Analyse

Voordat je met het uitvoeren van een noodmaatregel daadwerkelijk begint, kijkt eerst of dit ook werkelijk verantwoordt is.

Evalueer elke oefening of calamiteiteninzet en pas de werkinstructies en draaiboeken aan

Controleer altijd dat iedereen zich bij oefeningen / calamiteiten aan de veiligheids-voorschriften houdt. Wat liep goed en minder goed? Meldt alle incidenten (ongelukken en bijna-ongelukken).

Nieuwe energie

We willen graag iedereen aanmoedigen in zijn/haar werkomgeving meer stil te staan bij het onderwerp “veilig werken”. Dat kan in het dagelijkse werk, bij bijeenkomsten of bij oefeningen.

Iedereen dient alert te zijn op de risico’s die eventueel zouden kunnen optreden bij het uitvoeren van noodmaatregelen. Op lange termijn zou het voor iedereen vanzelfsprekend moeten zijn ook in onbekende situaties de risico’s vooraf goed in te kunnen schatten, maatregelen te nemen om de risico’s aanvaardbaar te maken en onder onverantwoorde omstandigheden ook het werk te durven weigeren.

Bij minstens één jaarlijkse oefening zou daarom de focus op veilig werken komen te liggen.

BLIJF ALERT BEWUST VEILIG

2020 is het jaar van veilig werken!

Binnen de werkgroep Wiki Noodmaatregelen willen we het goede voorbeeld geven en gaan we daarom het jaar 2020 uitroepen tot “het jaar van veilig werken”. We zorgen in de werkgroep ervoor dat we in alles wat we doen expliciet aandacht besteden aan veilig werken, bijvoorbeeld bij het uitwerken van werkinstructies. Maar ook bij het uitvoeren van oefeningen zullen we expliciet hierbij stilstaan en het onderwerp veiligheid altijd op de agenda zetten. In de werkgroep gaan we aan de hand van een zogenaamde Balanced Scorecard (BSC) de behoeftes binnen de werkgroep op het gebied van veilig werken inventariseren en de targets van de werkgroep vastleggen. Dit betekent vertaling van de strategie in concrete doelen en communiceren ervan. Met dit evaluatiehulpmiddel kunnen verschillende prestaties aan het eind van een jaar in de beoordeling worden meegenomen.

Voorliggend document is tot stand gekomen door de wens en noodzaak om ook bij het uitvoeren van noodmaatregelen meer stil te staan bij het aspect “veilig werken”. Binnen de beperkte tijd die beschikbaar was hebben we met dit document een aantal do’s-and-don’ts en aanbevelingen kunnen identificeren waarvan we hopen dat u denkt: “Dat is goed om te weten!”

De betrokkenen bij dit proces zijn unaniem in de verwachting dat bewustwording van de noodzaak van veilig werken in alle organisaties meer aandacht vraagt en dat hiervoor ook een cultuuromslag nodig is. Deze handreiking zou als een eerste inspiratie dienen om dit in uw organisatie verder op te pakken. De aanbevelingen zijn dus meer van generieke aard en zijn meer gericht op het op gang brengen van een proces.

Mocht u hierover van gedachten willen wisselen:
alle betrokken denken graag met u mee!

BLIJF ALERT
BEWUST VEILIG

Heeft u zelf nog punten?
Wilt u op dit document reageren, graag!

We realiseren ons dat dit document een zeer beperkte kijk geeft in de wereld rondom veilig werken, maar het zal ook er meer toe dienen om het bewustzijn hiervoor bij u te vergroten.

U kunt zich wenden tot:

ulrich.forster@deltares.nl

eric@huijskesadvies.nl

Kijk ook op onze website

www.wiki-noodmaatregelen.nl

WIKI
NOODMAATREGELEN